

Հրաման ի նմանէ անեայ, անեկ ինձ (Յօգ. Լըբակ. Պատրգմ. Ի. 4).

[Գրափե՛րա՛ զուտոր Արքեպիսկոս եւ կեն Աղէքսանդրի պանծացեալ պարտէր յարգեմ ինչ իւրով ձեռամբ թաղար միջերկրեացն կառուցաներ, անեայ իւր ի ոպասարութիւն ասան զուրք ի Գաղատացոց եւ ի Պոնդացոց: Տեսեալ զայն Արշամայ, երկրպագէ Հերովդի երբեւ տեսան անեայնի, տալով զոր երեզո՛րէրն գործարար: որովք լցեալ զհրապարակ անտիրացոց քան յուսուանաւ երկայտութեամբ, յաստեպք պիտակ կնասալ յաստեպք, զի ուխտոր յաստեպքն զիրաւորն կարգեացն առ ոչ ինչ փաստակն թաղարն:]

Բայց Արշամայ վարեալ զթագաւորութիւնս անսքան, վարձանեցաւ:

Յովսեփոսն ընաբան տուած մէկ Հատուածին վրայ՝ Մ. Խորենացի պատմութիւն մը ստեղծելով՝ Արշամայ թագաւորութեան պատմութիւնը յառաջ կը անի. սակայն Յովսեփոսն Հատուածին մէջ ոչ Արշամայ խօսքը կայ եւ ոչ Հայոց: Հերովդի իշխանութիւնը մինչեւ կապագադոկիիս եւ Միշդաբոք տարածելու գաղափարը՝ մեր վերագոյն նշանկած անծիշգ թարգմանութեան վրայ հիմնուած է. եւ այս պաշտօնարար մեր նոյն շրջանի պատմութեան վրայոց գիտցածին Հակասկէ է: Ի բաց անեայ Յովսեփոսէն եղած փոխառութիւնն, այս Գլուխն ալ՝ նախընթացին նման, պատմական չէ: Սակայն Վերաբառ Հօր եւ նախորդին անձնատրութեան ինչպէս նմանք անուրձն ապացուցանելէն ետեւ, ալ ուրիշ բան չէինք կրնար սպասել:

(Շարահանելիք:)

Յոց մէջ Հերովդէնի փրամտութիւնն արգրաբանընու Հատուած: — Հմտ. Գուտշիֆ Ueber die Glaubwürdigkeit des Joseph, էջ 22 եւ յաւերգ. (Kleine Schriften, III, էջ 309 եւ յաւերգ.):

Յեմենտի՛ ար Հերակղաններէն մէջն էր, սերունդն Արգոսի վրայ թագաւորելէն ետքը. Սակեդոնիք թագաւորութիւնն Հաստատեց Մակեդոնիայի թագաւորները երբեք նստել Յեմենտը (Tymion) ալ կը գտնուէր: Արքեպիսկոսն էր պարտէր լի Աղէքսանդրի արքայապետէն է: — Հմտ. այս Հատուածին մեր թարգմանութիւնը՝ Լուսնուայի թագաւորութեան Հեռ: — (Լուսնուայ Տիմոն մեկն նամուր սխալ է, եւ սխառ ըլլալ կ'ըսէ, Սիմոն):

Պարտեւութեան այս վերին մասն թարգմանուածին ըստ կամ ճշտ է: Բնաբնի ըստ կրօն է եւ յուսման իմաստը չիշք չի ասար. Խորհրդի (ἐκδοσις) ձեւն ուրիշ յարակից մաս մէջ ալ կը պատկերէ: Երևարեկի մէջ անթիւնէն պատկանուելու Համար կամարեան բառը կայ:

Լ Ե Զ Ո Ւ Խ Գ Ի Ց Ա Կ Ա Ն

Հ Ո Յ Ե Ր Է Ն Ի Գ Ի Ն Ե Ռ Ի Բ Ե Ր Ե Լ Ե Ս Ց Ն Ի Ն Ի Ի Բ Ե Կ Ե Ն Թ Ե Բ Ե

Դամանակիս Տուչալուտոր արարդէտներն մին մեզ Հարցնելու պատիւն ըրած էր՝ թէ ինչ տեղեկութիւն ունինք այն բառերուն վրայ որ գրին կը նշանակեն Հայոց լեզուով:

“Եթէ Հայաստան, կ'ըսէր, որթի բնագաւառն է, գինիք այնպիսի անուներ առած պէտք է լըլլայ՝ որ ուրիշ ազգերն իրմէ փոխ առած ըլլան: Երբայցեւոց էւրջը սեմական ծագում ունեալ չ'երեւիր, եւ ո՛նօն արեական բառ ըլլալ չի թուիր:”

Երբ այս առթիւ ըրած Հետազոտութեանց արդիւնքը զոր ի ստորեւ կը նշանագրենք գնէ՛ բառին ծագման եւ այլեւայլ լեզուաց Հետ ունեցած աւելնութեանցը վրայ՝ թերեւ շահագրգիռ թուին մեր Հմտու ընթերցողաց:

Արգարեւ գնէ՛ բառը շատ Հեռուոր ճիւղեր արձակած կ'երեւի. զի կը գտնենք զայն անուակ կամ նուազ նմանութեամբ բարբորովն տարբեր լեզուաց մէջ: Ասպակս՝ կալականն բարբառներուն դասին մէջ ունինք՝ վրացերէն՝ ղընօ, միգրելերէն՝ ղընօն, ինդուչ եւ թուրք-նօն, լագերէն գնէ՛: Օս, աբալ և չերէզ բարբառներն տարբեր ձեւ մը կը ցուցնեն, սո՛ կամ սո՛ւ, եւ ուրիշ ետեւ մը կը կազմեն, որու վրայ յօգուածիս վերջը քանի մը խօսք պիտի ըսենք: Ուտեացոց լեզուին մէջ գնին ֆի կ'ըսուի, սեռ. ֆին-է, բաղարբութեանց մէջ՝ ֆին:

Ներերուպական լեզուաց մէջ գնին կանոնաւորապէս կը ներկայանայ ըստ. vinum (= ունօ) ձեւով. Տմտ. Երևարեկի միւս ձեւը յօնօս (Հեւերթիս)՝ Հայերէնի զը (եւ ն) Լուսիներէնի մէջ յաճախ կը փոխուի Վի եւ Լուսնարէնի մէջ՝ պարզապէս մեղմ Հագագայնի Տնչման, ինչպէս կը ցուցնեն Հեւեանեալ օրինակները.

Ven-alis, գնի, գն-ել. (ձն-դօս, գն-թ, ձն-օս, ձն-դ, գն). vol-utus, գն-որ. vil-la, գն-ւ. ves-ica, քաղ. ver, ver-is, գն-առ (էար):

Վր-օս, գն-ն (եւ ու-ն). ծրր-օնօս, գնթ-առն. օիճ-օ, գնթ-ել. էր-օս, գն-օ-ն. ձրրթ-օն, գն-օս, եւն:

Հին իտալերէնէն ֆին կը նոյնանայ ուտեարէնի Հետ. միշդեւ բրիտանական gwin եւ Հին կիմրիական guin վրացերէնի ձեւին կը մօտե-

նան, իսկ գերմ. wein, անգլ. wine եւն՝ լատինականն:

Երբայական յի (միթէ —ն) եւս կը պատկանի կարծենք այս խմբին. ինչպէս եւ արար. (յոյն —ույն), « սեւ խաղողն » նշանակութեամբ (արտ. وین) ւնի: Ենչն առմամբ եւ եթովպ. արտ. Եթէ ներուի մեջ բարդատեղ Հայերէնով երբայերէնը, ուրիշ օրինակներ կրնանք յառաջ բերել Հայ կողորդայիններու նուազման եւ կամ պարզ ձայնաւորի վերածման՝ նոյն իսկ երբայերէնի մէջ, ինչպէս յի եւ քիթ — եւ յիս եւ կորի, յի եւ արի, յիս եւ իս:

Գինի բառը ստուգաբանութիւն չունի ոչ Հայերէնի մէջ եւ ոչ, որչափ ծանօթ է մեզ, այն լեզուաց մէջ՝ ուր նոյն նշանակութիւնն ունեցող բառերը Տայերէնին մտաւոր ձեւը ունին, եւ մեկուսացեալ կ'երեւի Հայերէնի մէջ անգամ, որմոյ վերաբերեալ իրաց անուանց մէջ:¹

Գինի վերջին վանկը յարաբերական կամ առնչական նի (ենի) մասնիկն ըլլալ կը թուի որ յաճախ —ի կը վերածուի, եւ պարզց ու ծարկանց անուններուն յարելով՝ զանոնք բերող ծառը կամ բոյրը կը նշանակէ, եւ անասնոց անուններուն կցուելով՝ անոց ստորթը կը ցուցնէ: Գինին արմատը կը թուի ուրեմն ըլլալ քի, կամ քին: Արդ մենք ունինք քի ծառը՝ որ եւ քինն ու քինէ կը գրուի: Արդ քին Հայերէնի մէջ ծառի անունները վերջաւորող նի կամ ի մասնիկն գտրկ է այս դէպքս յատուկ կարեւորութիւն ունի, վասն զի՝ ըստ մեզ, քի ձեւին Տուրթեանը կը վկայէ: Եթէ միւս պտղաբեր ծառոց անուններուն կազմութեան ուշադիր ըլլանք, հաւաստեալ կրնանք բնել՝ թէ քի կը նշանակէր ի սկզբան՝ ծառին ճեւ միասեղ՝ անոր պտուղը, դուցէ եւ անիկ շինուած ըմպելիին, որուն համար իսկական անուն չունիլը աւանդուած²: Ենչն սկզբնական ձեւը պահած են ինչոր եւ իոր կամ իորի, որ թէ այս պտուղները կը նշանակեն եւ թէ զանոնք բերող տունկիլը, ինչպէս, կամ ինչորի եւ իորիկ Նորագոյն ձեւերուն քով:

¹ Կոյ սորոքը յարաբերութիւն մը քինի եւ այլի բառերուն մէջ:

² Թէ նի վերջաւորութեան ի տարբէր նոյն մեղմական յօդէ եր Հայերէնի մէջ բարդութեանց կը ծառայէ, կրնայ հակադէմ նախ անով՝ որ նոյն ի տարբէր եւ ունեւորով ալ կը ներկայանայ. զոր օր. վերա — նի, քի — ունի, պէր — ունի, ինչպէս եւ բարդ բառերու մէջ. Ժողով — ունի, քան — ունի, Եւստի — եւ այլ ի կամ Եւստի ուրիշ մասնիկներ ալ կը լինէ արմատին. Գոյ — ոչ կամ Գոյ — ի — ջի, ուր անորոպէսը բուն մասնիկը ջի է. Երկրորդ անով՝ որ նոյն տարբերակն անպայ Կըստը. զոր օր. Կի — նի, արի — նի, ար — նի:

³ Հմմտ. ֆռ. geniovre, որ այդ երեք նշանակութիւններն ալ ունի:

Կրնանք ուրեմն նմանորի՛ն՝ թէ ատենք քի — նի բառը նշանակած ըլլայ քի պտղոյն ծառը՝ ինչպէս իրօք կը վկայէ քինի (գի — ենի) ձեւը¹. յարաբերական մասնիկը ետքէն եկած՝ Նմանորութեան օրինքը, յարած պիտի ըլլայ նախնական քի անուան, լաւ եւս որոշելու համար գի ծառը եւ հաւանօրէն գիոյ օղին եւս, եւ երբ գինոյ ազնուագոյն ըմպելիքը հնարուեցաւ, նոյն անունը որ նախ գիոյ օղոյն կը արուէր՝ նոր ըմպելիքը նշանակելու սկսած է, որ առջինն անոր բնած եւ թերեւս զայն մտացուած էր: Իսկ քինի ձեւը ուրիշ կերպով չենք կրնար մեկնել, այլ միայն ն տառը հի փոխուած համարելով, ինչպէս կը պատահի ն — դերք = հ — դերք բառին մէջ², որով վերստին կը հաստատուի մեր են. թաղորթութիւն՝ քի եւ քինի սկզբնական առնչութեան մասին:

Լեզուաբանական նշանաւոր իրողութիւն մըն ալ կրնանք յիշատակել ի հաստատութիւն մեր յառաջագրութեան. այն է լատ. juniculus մեր, որ կը նշանակէ « հին ճիւղ մը » ոչ թէ գի ծառին (լատ. juniperus), այլ « որթոյ », Աւելցնենք միայն անգլ. gin, « գիոյ օղն » բառը՝ որուն թէ ձեւն եւ թէ իմաստը բաւական կը ցուցնեն քինի եւ անոր նման բառերուն իսկական նշանակութիւնը:

Մականի Հայերէն քինի ծագումը զեռ մթին եւ անորոշ կը մնայ: Արդ մենք կը համարձակինք համեմատել զայն հին Բարբելատանի զի կամ՝ ին (եւ կամ զին, կին) կողուած նուիրական ծառին:

Ի՞նչ էր արդեօք այդ զի ծառը զոր կ'երգին արքայեան շարականները: Մեծանուն անորագէտն Սէյս կ'ուսուցանէ մեզ՝ այդ խորհրդաւոր ծառին վկայ խօսելով, թէ Քամուրզի մայրն « Տիկին որթոյ », կը կոչուէր. Թէ արմատն ենին Բարբելատանի նուիրական ծառն էր եւ թէ Աղար « Տէրն արմատի » կ'անուանուէր: « Ըստ

¹ Կը պորտուորիքը հոս դիտել առլ այն սխալմանքը, զոր կը գործեն այդի հմտ. հայագետներն անոր Հայերէնի քի անունը որ պէտք էր փոխարեւել լի, ինչպէս կը ընտրի միւլեւ ցարը, մասնաւոր բառերու սկիզբը, հնչեւորութեան օ փոխարեւելով. այս սխալման կարեւորութեանը իր ուշագրութեան արմատի օրինակ մը յառաջը բերելը վնաս արձանագրութեանը ի (թ) բառը, որ վերջ հնչուած ու նշանակութիւնն ունի Հայ. իր դերանունն՝ զոր ականջն այդ դրութեանն փոխարեւել կը անունները են: Ենչն զիտութիւնը պէտք է ընէ, Հայոցն ա տառն հ համար օ՝ սօի անց կը փոխարեւել օ. մինչքան հնչեցորդ. սուղ օ՝ սօի, ինչպէս նաեւ սուղ են, իր պարզ ձայնաւորներ, բոլորովին օտար եւ անծանօթ են Հայերէնի մայրախոսութեան:

² Յարաբեր չունիլը որ հոս ալ ի տարբէր իսկական ձայն է նի ձայնակն հոս միայն թէ նախարեւել, այս նախարթութեան ուրիշ օրինակն ալ ունիք, ինչպէս եւ — լալ (լալ), եւ — դի (դի), եւ — իյի (իյի): Հմմտ. նաեւ է — դը ու հ — ուր եւ նախորդը յայտնապէս նոյն ն — մասնիկը կը ներկայացնէ:

բաւականի յայտնի կ'ըլլայ, կ'ըսէ քիչ մը ետքը, քանդակեալ յիշատակարաններն որ Բարեբաւասանի նուիրական ծառը եղեւինն էր, որուն յետոյ տեղը բունց արմաւենին: Միւս կողմէն, "Եգիպտոս երկնային ծիկիրը" Տիւսիային Բարեբաւասանի բարբառին (աքքադերէնի) մէջ "ստուածո՛ւ հի որթոյ՛, կոչուած է: Եսկէ յայտնապէս կը հետեւի՝ որ այդ նուիրական ծառին վերաբերեալ գաղափարը կը պատկանէր միանգամայն որթոյ՛:"

Այս ուրեմն սուրկ մը որուն ծագումը՝ յայն Բարեբաւոց, խորին մթութեան մէջ կորսուած էր, որուն անունը՝ մի եւ նոյն հնչմամբ, այլ ուրիշ ծառի մը նշանակութեամբ, կը գտնենք մերձակայ երկրի մը մէջ: Այդ ծառը հրաշալի եւ անքնին յատկութիւններ ունէր անշուշտ, որովք Բարեբաւոց մեծարանքը գրուած էր. յետոյ կը տեսնենք որ նոյն անունը՝ անանցեալ ձեւով մը, խաղաղէ հիւթը կը նշանակէ միւս այն երկրին մէջ, որ բնագաւառը կ'ըլլուի որթոյ, եւ որթոյ իմաստն ալ կ'ընծայէ ի Բարեբաւասան՝ ուր մասնաւորապէս բնիկ արմաւենոյն կը յատկացուի: Այս հանգամանքս բաւական են թերեւս արգարացնելու համար մեր կարծիքը՝ թէ զի ծառը մեր նախահայրց առաջին խմորեալ ըմպելիքը հայթայթած ըլլայ եւ անոց մեծարանքն ընդունած՝ փոխան այն հեղուութեանց որ իր հիւթը նախ եւ առաջ պարզեւած է իրենց, եւ թէ այդ ծառին անունը յետոյ որթոյ գրուելով՝ վերջապէս նշանակած է՝ Բարեբաւասանի մէջ, արմաւենին՝ որ հոն արժանապէս կրնար ներկայացընել որթը՝ իր ողիւյշներուն գեղեցկութեամբն եւ պտուղներուն արբեցուցիչ հիւթովը:

Այսչափս բաւական է կարծիքս զի ծառին եւ Բարեբաւասանի նուիրական անկէն նոյնութեան նկատմամբ գտնէ հաւանականութիւն մը հաստատելու համար: Չայն միայն աւելցնենք, որ նոյն ծառը Հայաստանի մէջ ալ խորին մեծարանաց աւարկայ էր, որ երկրին քրիստոնէութիւնն ընդունելէն ետքն ալ նոր ձեւով մը պահպանուեցաւ հոն, ինչպէս պատահած է շատ ուրիշ հեթանոսական զրոյցներու: Բաւական աւանդութիւնը քրիստոնէ յատուկ օրհնութեան կ'ընծայէ զի ծառն անմատամբութիւնն եւ անուշահոտութիւնը. որովհետեւ անոր տակ պահպանուեալ է եղբն անգամ մը, շերտներէն հալածուած կամ Եգիպտոս փախած ասեմն, եւ այդ

օրհնեալ ծառն նոյն ինք Լուսաւորէ մահճի կամ տապան եղած ըլլալը կ'աւանդեն երգողքը հովիտներ վախճանելոյն մարմինը գտեր են եղբր գիի մը խորշն մէջ՝¹

Այս մերձաւորութիւնը, զոր ցուցնել վորձեցինք աքքադ կամ սումերի բարբառին եւ հայերէնի պատկանելի երկու բառերու մէջ, անշուշտ յանուգն են թերեւս անտեղի պիտի թուի մեր ընթերցողաց, հայերէնի ծագման խնդրոյն վրայ արդէն ընդունուած գրութեանց նկատմամբ: Դժբախտաբար անկարելի է մեզ պարզել հաս այն պատճառներն՝ որոց վրայ հիմնուած է մեր համոզումը թէ հայերէնն է նոնիւֆոս յեմէ Լէլ աքքադերէնի հետ մի եւ նոյն բարբառն էր եւ թէ Հայաստանի բարձրաւանդակը նախկին բնակարանն էր Եւտրատներուն, այսինքն Միշագեթի "լեուսականաց", Այս հին ժողովրդեան իր բնիկ երկրին նկատմամբ պահպանած աւանդութիւնները, բուն իսկ Եւտրատներ (որ Բոնք երկրէ կը նշանակէ) զոր Սարգոն կ'արձանագրէ փոխանակ Ուրուրուի² որ եւ բարեկամս յիշատակարաններուն մէջ Հայաստանի անուան հետ հոմանիշ կը ներկայանայ, նա մանաւանդ աքքադերէնի ոչ միայն բառերուն այլ եւ ձեւաբանութեան զարմանալի նմանութիւնները հայերէնի հոն՝ իրաւունք կու տային մեզ նոյն յոգուին մէջ որոնելու՝ հայերէնի հետ այնթէ միեւնոյն ձեւն ունեցող մետաղներու, կենդանիներու եւ ուրիշ անուանց ըով, նաեւ զի բառին ծագումը:

Արդէն հանրածածոթ աքքադագէտ մը՝ որուն հաղորած էինք այս երկախրութեանս նիւթը, զմեզ խրախուսելով հանգրձ զայն ի լոյս ընծայելու, խաարիւթութիւն մ'ըլած էր զոր չենք կրնար նկատողութեան շատուլ: Աքքադերէնի մէջ լլլին՝ երբ աւանձին կը գործածուի, կը նշանակէ "պարզամ", զի՛շ-կլլն՝ նուիրական ծառն, կը նշանակէ ուրեմն, բառ առ բառ, "ծառ պատգամաւորութեան", այնպէս որ ծառը իր անունը այն պատգամներէն սուած կրնայ ըլլալ: Սակայն մեր բազմահմուտ բարեկամը պիտի ներէ մեզ այս աւարիւթիւնը քննելու "նախ անկարելի չէ որ զի, կամ զի՛ն՝ ծառն անունն ըլլար եւ միանգամայն "պատգամ", նշանակէր, իրարմէ բոլորովն անկախ կերպով: Բայց եթէ ծառն անուան էր պատգամի գաղափարին մէջ յարակցութիւն մը ներձագրուի, կարծենք թէ

¹ "Հայաստանի Զ. Արշակունց, էջ 122: Հանձնարէ հեղինակը կը յարէ որ ի Գերմանիա եւս գոյ Կերպրէր գիւհա-հալած, կամ շար հոգիներէ պահպանուող կը համարուին: ² Մեծ արմաւենուրութիւն խորագրաւ, սող 31:

¹ Lectures on the origins and growth of religion, է. այլն, էջ 238, Երան. 2, է. էջ 240, Երան. 1:

գանձ նոյնչափ հաւատալի է որ այդ պատգամներն իրենց անունն առած ըլլան այն թանկագին ծառէն որուն հովանւոյն տակ թիւրեւս խօսուած էին առաջին անգամ: Մականք գիտնէք արդէն թէ կլինի բառահան իմաստն է «յուսմն, աւտքումն, պատգամաւ որով թիւն» (message), եւ կապակցութիւն ունենայ կ'երեւի, ինչպէս Հաւատ իր փոքր Բառարանին մէջ կը ըստ ջընէ, զին, «գնալ, եւ «յղել», բառին հետ: Ուստի զին չի կրնար ո՛ր եւ նկատմամբ նախնաբար պատգամի անունն եղած ըլլաւ. այլ յայտ է որ երկրորդական առանձին այս նշանակութիւնն ունէր: Վերջապէս, զին-կլինի զին տարբը տունկերուն յատկանիշն ըլլալով՝ անշուշտ չէր իսկ հնչուեր, եւ ծառին անունը պէտք էր ըլլաւ պարզապէս կի, կամ զի:

Կարելի է ուրիշ օրինակներ ալ գտնել այլեւայլ լեզուաց մէջ խաղողի եւ գինւոյ անուններուն նմանութեանը՝ որ այս անուններուն գոգցեա ընդհանրութիւնը լաւ եւս յերեւան կը հասնէ: Այսպէս՝ հին եգիպտերէնի ուրբէ, «խաղող», եւ ուրբէ, «որթ», եւ դիտի ուրբէ (նաեւ հուրէ), «խաղող», բառերը Տայրեկն իւրջուն շատ կը մտնան եւ կրնան նաեւ բազառուել սանսկրիտ հուլ, հուլա, «գինի» բառին հետ: Տեսնաք վերը որ օտ, արազ ու չէքքեզ բարբառներուն մէջ գինւոյ անունը բարբրովն տարբեր աղբիւրէ մը յառաջ եկած կ'երեւի: Այս մասին քանի մը կարճ գիտութիւններ կ'ուզենք ընել: Եգիպտաբերք գինւոյ համար ուրիշ բառ մըն ալ ունի՝ որ է ուրջ, հնչմամբ գրեթէ նոյն եւ նման հայերէնի ուրբէ արմատին: Միւս կողմէ արաբ. عنب, لبن, «խաղող» (անտարակոյս մերձաւոր Ասորեստանաց Բքթիւն) որ է «պտուղ», par excellence) եւ ան-ελος՝ ակամայ կը յիշեցնեն հայերէնի ուրջ որ լոկ ուրիշ ձեւ մըն է ուրբի (բ՛ղ-եւ կամ բ՛ղ-եւ = արբ-եւ)՝ Արք ուրբ, ուրջ, բ՛ղ- նախնական արմատէ մը յառաջ կու գան, ուր կամ ու, ջրի, ըմպելիքի նշանակութեամբ՝ ջրը կը գտնենք թէ աւրիական եւ սեմական եւ թէ թուրանեան լեզուաց մէջ: Իսկ վրան սուրբէն ունին, չենք վարանիք զայն ու՞ ձեւին մերձեցնելու, որուն մը նի փոխուած եւ սկիզբը ո՛ր աւելցած է: Այս աւելարկութեան եղանակը կը ջուցընեն դարձեալ

հայ. ուրբէ, ուրբէ բառերն որոնք իսկապէս ջրով մաքրելու, լուսար իմաստ ունին, նոյնպէս ասոնց պարզակից լատ. sorbeo եւ ուրիշ բառեր: Վերջապէս այդ ունին (որուն կը պատասխանէ թերեւս հայ. ի՛-եւ, իւս՛ ձեւը) կրնանք քաղաւտել ռուս. սорбѣ, «արրեցեալք» եւ օսո-апа, «գինի խմող կին» (ամաղունի մը անուն), եւ դարձեալ այս խմիս վերաբերել սանսկր. սո-ման՝ որուն վրայ այնչափ գրութիւններ եւ ենթագրութիւններ ելած են, եւ ուս-պա որ նոյն լեզուին մէջ՝ «սոմ խմող», կը նշանակէ*:

Յ. ԱՐՇԵՂ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԱՂԲԵՐԷ ԵՆԵՎՈՅ ԿՈՂՐԱՅՈՒՅ

Յ.

Ս. Հիւպպոդիտոս:

Երրորդ դարու Եկեղեցւոյ նշանաւոր Ս. Հայրերէն մէկն էր աշակերտն Ս. Իրենէոսի՝ Ս. Հիւպպոդիտոս յոյն քահանայն, որ ի Հռոմ՝ նոյնտիտի եւ Մարկիայ հակերորդական մղտրութեանց դէմ զօրաւոր գրութեամբ կռուեցաւ: Մականք այս վեճարմունութեան մէջ քիչ մ'աւելի յառաջ երթալով՝ Բանին ի Հորէ զանազանութեան եւ Ս. Երրորդութեան կարգին մէջ շափազանցութեան յանգեւուն, կալիստոս Հռոմայեցի քահանայն իրեն դէմ՝ ելաւ եւ ժողովրդեան մէջ այնչափ համակրութիւն գտաւ՝ որ Զեփիոսի մասն քահանայապետին մահուանէն ետեւ (218) քահանայապետ ընտրուեցաւ: Հիւպպոդիտոս ալ իւր կողմնակիցներէն հակառակութաւ ընտրուեցաւ: Կալիստոսի մահուանէն ետեւ՝ (223) Հիւպպոդիտոս ետ առաւ իւր վարդապետութիւնը, եւ յետոյ (235 կամ 236) Սարգիսիակ կողմն՝ Պանտիանոս քահանայապետին հետ արտոյնիք մէջ մարտիրոսացաւ:

Ս. Հիւպպոդիտոս բազմաթիւ կրօնական գրութիւններ թողուց (յուսարէն լեզուաւ), որոնց ծանկը 1551ին գտնուեցաւ ի Հռոմ՝ իւր գերեզմանին մարմարեայ քարին վրայ արձանագրուած: Մականք այս գրութիւններէն շատ քի-

* Այս գինը (թիւրեւս իսկ զի) հայերէնի մէջ զանազանաբար առմամբ կը ներկայանայ ֆ-ու, եւ ֆ-ու բառերուն մէջ: Հմտո. զին- (Ն)Ա, «երթ» (Ն)եւեւն) եւ «եկիր» (Երթորման) եւ հայ. ֆու:
 * Հմտո. բ՛ղ-եւ արբ. իմիւրի = արաբ. սկրոս, սկրեւեր:

* Այս յօդուածի ստիճի թըրթիս յաշարի թուոյ մէջ կը հաստատանք նոյն նի:Յոյ վրայ ուրիշ գրութիւն մը:
 * Տես Հոմարտ- Արտիս, 1896 էջ 277: